

Насмінчук І. А.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри журналістики,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

УКРАЇНА – ПОЛЬЩА: МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В РЕЦЕПЦІ МИКОЛИ РЯБЧУКА

Поняття міжкультурної комунікації в українському науковому дискурсі супроводжує чи не кожне дослідження про українсько-польські взаємини, перетворившись на своєрідний топос. На сьогодні його трактують як відкриття нової сторінки у спільній історії України і Польщі, яка, до речі, першою у світі визнала нашу незалежність. У час, коли широкомасштабна російська агресія проти суверенної України підірвала всю безпекову систему не лише в Європі, а й цілому світі, комунікування польського й українського народів набирає особливого значення.

Чимало уваги означеній проблемі приділено в журналістській практиці М. Рябчука, українського письменника-есеїста, колумніста, почесного президента Українського ПЕН-клубу. В медійному просторі не лише України, а й Польщі М. Рябчук відомий як активний учасник суспільних дискусій, автор резонансних публікацій, зокрема книг «Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення», «Дві України: реальні межі, віртуальні ігри», «Постколоніальний синдром. Спостереження», «Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. Історичні причини та політичні наслідки» та ін. За останні роки він видав у Польщі шість книг, серед яких і славнозвісний «Лексикон націоналіста та інші есеї», удостоєний навесні 2022 року Національної премії імені Тараса Шевченка в галузі публіцистики та журналістики.

Із перших тижнів російсько-української війни на території Польщі опинилося близько двох мільйонів біженців з України, що стало проблемою для обох сторін, адже в ситуації масованих міграційних процесів сягає свого апогею культурне упередження. Міжкультурна комунікація, а відтак окремішність «свій – чужий», «ми – вони», «я – інший» визначається межею, демаркаційною лінією, долаючи яку, людина не лише пізнає інших, чужих, а й презентує себе іншим, зіставляючи себе з ними. «У цьому зіставленні, – зазначає дослідниця Марта Качмарик, – зміцнюється почуття самототожності й

окремішності, одночасно це постійне пізнання Іншого, подолання сторонності, підозрливості до чужого, взаємних упереджень і стереотипів» [3, с. 17].

З-поміж численних напрямів «специфічного дискурсивного іншування» М. Рябчук виокремлює принаймні три міфи, зрощених на ґрунті культурного упередження як наслідку виховання, освіти, медійних стереотипів. *По-перше*, це теза про іммігрантську та контрабандистську природу українців, які прагнуть будь-якою ціною проникнути до заповітної шенгенської зони. *По-друге*, довгим шлейфом за українством тягнеться міф про наших співвітчизників як суто заробітчанську масу. До прикладу, польські студенти, для яких М. Рябчук періодично читає гостьові лекції, серед слів і понять, з якими в них асоціюється Україна, найчастіше згадують прибиральниць, будівельників, сезонних працівників кухарок тощо. Звідси *третій*, висновковий, міф про начебто природну відстороненість України від європейського світу. Автор свідчить, що в багатьох опрацьованих ним польських джерелах «східний кордон Польщі представлено як крайній край Європи (sic), кінець космосу, за яким починається хаос – світ орків і троглодитів, циклопів і песиголовців» [9, с. 113]. І тут важливою для вивчення питання міжкультурної комунікації бачиться теза О. Кульчицького про межову ментальність української людини, змушеної упродовж століть призвичаюватись до життя на межі між сприйняттям «європейського культурного кола» і відчуттям своєї периферійності як «захисної смуги». Симптоматичними є міркування вченого про те, що ця периферійність призводить «до природного ослаблення впливів європейського осередку з наближенням до периферії як межової лінії та захисної смуги» [5, с. 156].

У контексті проблеми іншості і роздумів над «формами іншування» М. Рябчук пропонує свої уроки щодо критичного прочитання будь-яких, навіть найавторитетніших медійних джерел. Прикладом, який застосовує публіцист для такого прочитання, служать репортажі з польського кордону, опубліковані у час великого розширення Євросоюзу в газетах «The New York Times» та «Observer». Репортажі подано як сумний досвід зверхнього ставлення до українців – вельми «загрозливої» для цивілізованого світу біомаси. Ксенофобські міфи мають не лише яскраве емоційне забарвлення, а й далекоглядну мету: збуджувати і підживлювати почуття ворожості та загрози. «Дискурсивні мури можуть бути куди небезпечніші від реальних, – справедливо зазначає М. Рябчук, – бо ж споруджуються зі слів у людських головах, і за якийсь час блоки стереотипів стають міцнішими від бетонних» [9, с. 88]. А звідси психологічні бар'єри, обопільна ворожнеча.

У контексті проблеми українсько-польських взаємин автор актуалізує тезу про необхідність просвітити крізь густе сито будь-яку інформацію, незважаючи на її джерело. А ще він солідаризується зі С. Козаком, який ще у 90-і роки минулого століття запропонував конкретну програму для отримання правдивої і своєчасної інформації. Насамперед це відкриття у столицях Польщі й України «кореспондентських пунктів, обмін журналістами. Немає сумніву, що треба було б створити у Варшаві та Києві центри культури і науки або польсько-українські дослідницькі осередки, які спеціалізувалися б на опрацюванні експертиз і дослідженні історії сусідства, культурних надбань, різноманітних пов'язань, подій, процесів, конфліктів, не виключаючи аномалій і упереджень» [4, с. 31].

Об'єктом ретельного вивчення у «Лексиконі націоналіста...» постають ідейні позиції есеїстки Чеслава Мілоша, польського поета-нобеліанта, якого називають типовою «людиною пограниччя». Написання включеного до книги есею М. Рябчука «Актуальність Мілоша» саме у 2011 році необхідно розглядати в контексті міжнародного проєкту «Уроки Мілоша для України», реалізованого на відзначення столітнього ювілею великого польського поета і мислителя. Показово, що три дискусії, які відбулися в колі польських та українських інтелектуалів з вересня по грудень 2011 року, почергово проходили у Львові, Дніпрі, Харкові. На переконання Ю. Барабаша «так прокреслюється зв'язок поміж Галичиною (Львів), – українсько-польським прикордонням, через Степ (Дніпропетровськ) – історичним порубіжжям поміж землеробською цивілізацією та Диким Полем, і Слобожанщиною (Харків) – прикордонням українсько-російським» [1, с. 3]. Реферуванням праць Мілоша автор «Лексикону націоналіста...» практично показав, як налагоджувати діалог, як створювати «з'єднувальну тканину» поміж ідентичностями. Важливими прийомами оприявлення філософії Мілоша стають цитування його праці «Поневолений розум», а також алюзії та ремінісценції, які стають вираженням культурної пам'яті і «промовляють» до фонових знань реципієнта про ті чи ті факти міжкультурної комунікації. У міркуваннях Мілоша М. Рябчук виокремлює ті сюжети, які мають безпосередній стосунок до нинішньої України у її взаєминах зі світом. Один із цих сюжетів розкриває проблему російського ресентименту до Західної Європи і Америки. Акцентуючи насамперед ціннісний конструкт міжкультурної комунікації в інтерпретації польського мислителя, М. Рябчук зазначає: «Мілош, який добре знав обидва світи, переконливо стверджує, що міф про якусь особливу російську «духовність» на противагу ще міфічнішій західній «бездуховності» є продуктом невігластва, упередження або ж свідомої фальсифікації. Культура

Заходу насправді незрівнянно багатша й різноманітніша, і якщо вже говорити про пересічних росіян, то відрізняються вони від пересічних американців не якоюсь вищою культурою чи «духовністю», а тільки більшою примітивністю повсякденного побуту та неподоланими злиднями» [9, с. 96-97]. Зіставляючи культурно-ціннісні надбання українців і їх сусідів, М. Рябчук у публікації газети «Збруч» нещодавно наголосив: «Ми є «одним народом» радше з поляками і литовцями і, взагалі, з європейцями, а не з московитами» [10].

Серед польських достойників, хто докорінно змінив українсько-польські відносини, особливе місце займає Єжи Гедройць, засновник і багатолітній головний редактор польського еміграційного часопису «Культура». Саме Гедройця вважають автором вислову «Без вільної України немислима вільна Польща». У «Лексиконі...» цій постаті присвячено розділ «З культурою й без». Ведучи в контексті Гедройцевої «Культури» мову про особливості міжкультурної комунікації на рівні дипломатії, М. Рябчук відзначав зокрема чудове володіння українською мовою польських амбасадорів і відсутність подібної поваги «до нас, до нашої мови, до нашої країни» [9, с. 105] з боку російської амбасадати. «Ось вам, – резюмує автор, – маленький, зовсім маленький приклад різниці між країною, котра мала свого Гедройця, і країною, котра, на превеликий жаль, його досі не має» [9, с. 105].

Отже, на прикладі взаємодії українців і поляків М. Рябчук переконливо доводить, що значущими факторами у налагодженні добросусідських відносин є усвідомлення проблем, що виникають під час міжкультурної комунікації, розуміння цінностей та загальноприйнятих норм поведінки представників інших етносів, інших культур.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Ю. Карпатський вузол: до проблеми етнокультурного пограниччя (Леопольд фон Захер-Мазох, Станіслав Вінценз) *Слово і Час*. 2015. № 1. С. 3–16.
2. Барабаш Ю. Чуже – Інакше – Своє. Північно-східне етно- й лінгвокультурне пограниччя України (Харків. Донбас). *Слово і Час*. 2020. № 6. С. 3–30.
3. Качмарик М. «... Порвалася нескінчена розмова». Про дослідницькі зацікавлення Стефанії Андрусів. *Слово і Час*. 2019. № 12. С. 14–20.
4. Козак С. Українці й поляки. *Сучасність*. 1992. № 12. С. 29–32.
5. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. Мюнхен-Львів : Український Вільний Університет, 1995. 164 с.

6. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. Київ : Критика, 2000. 303 с.
7. Рябчук М. «Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації». Київ : К.І.С. 2012, 288 с.
8. Рябчук М. Замість «відродження». *Збруч*. 23 серпня 2013.
9. Рябчук М. Лексикон націоналіста та інші есеї. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 216 с.
10. Рябчук М. «Один народ», або Дещо про таємниці української душі. *Збруч*. 25 серпня 2021.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-71>

Neroda T. V.

PhD in Engineering,

*Associate Professor in Department of Automation
and Computer Technologies, Ukrainian Academy of Printing*

INFORMATION SPACE ADAPTATION IN HISTORICAL DEVELOPMENT PROCESS OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATION MEANS

The tendencies to conceptually worldviews reflect has been a key component of intercultural communication throughout human history. The need to transform the internal activity of an individual into external implementation of thoughts and ideas led to the urgency to find means and forms for demonstrating these ideas in society [6]. Publicly available sources provide number methods for distinguishing the intercultural communication properties, which are mainly focused on self-evaluation representatives of various linguistic communicative objects [2, 3]. Yet, permanent expansion of communication boundaries requires the provision an adequate information space capable of storing the knowledge results, cognitive experience, and creative potential for long time and widen them. Over millennia, the information space has changed and evolved depending on material and spiritual culture level.

The first forms of recording thoughts and ideas, which date back thirty thousand years and convey important contemporary information, are drawings and inscriptions on stone rocks. So, in Ukraine, the oldest are the petroglyphs of the Kamyana Mohyla in Zaporizhzhia (XXIV-XXII thousand BC). Engravings of Pysanyu Kamin' rock from Ciscarpathien is much younger and